

(INSERVICE) CURSUS
‘SYSTEEMTHERAPEUTISCH HULPVERLENEN IN HET LARGER SYSTEM’
DRAAIBOEK

Mevr. drs. T.R.J.M. (Resie) Bessems,

Klinisch psycholoog / psychotherapeut / systeemtherapeut / orthopedagoog generalist, erkend opleider en supervisor van de NVRG

Mevr. A. (Annelies) Schrieken,

Systeemtherapeut, erkend opleider, supervisor en leertherapeut van de NVRG

Mei 2020

Opleidingsinstituut Swolsche School,

Oude Vismarkt 8a 8011 TB Zwolle

KvK: 75318873

(INSERVICE) CURSUS
‘SYSTEEMTHERAPEUTISCH HULPVERLENEN IN HET LARGER SYSTEM’
DRAAIBOEK

1. Inleiding

Om in de jeugdzorg het kind, het gezin en de professional zo goed mogelijk van dienst te zijn wordt de systeemtheorie veelvuldig als overkoepelend referentiekader opgenomen in de visie en missie van jeugdzorgorganisaties. Dit omdat de systeemtheorie de mogelijkheid biedt om alle theoretische kennis op het gebied van ontwikkelingspsychologie, orthopedagogiek, pediatrie, psychopathologie en onderwijskunde in samenhang te kunnen aanbieden.

Alhoewel veel professionals binnen de jeugdzorg bekend zijn met de basisprincipes van het systeemgericht werken, is er behoefte aan verdieping van systeemtheoretische kennis en vaardigheden op een metaniveau van systemisch denken, en dan met name afgestemd op de specifieke doelgroep waar organisaties mee werken.

Deze cursus biedt een (inservice) opleiding waarbij de inhoud en leerdoelen van de cursus steeds hetzelfde zijn, maar worden aangepast aan de specifieke doelgroep van de organisatie die de cursus inkoop. Uitgangspunt hierbij is dat het systeemtherapeutisch hulpverleners overal dezelfde kennis en vaardigheden vraagt, maar dat de context van de specifieke doelgroep bepaalt hoe deze kennis en vaardigheden het beste kunnen worden ingezet.

2. Inhoud cursus

Deze cursus combineert een brede systeemtheoretische scholing met een praktijkgerichte training in systeemtherapeutische toepassingen. Aan bod komen de diverse stromingen en actuele ontwikkelingen binnen de systeemtherapie en daaruit voortgekomen interventiemethodes.

In deze cursus wordt daarbij aandacht besteed aan verschillende behandelsettings (residentieel, semi-residentieel, ambulante), de wisselwerking daartussen en met het cliëntsysteem. Met name deze wisselwerking maakt de hulpverlening zo complex, de belangen lijken soms tegengesteld. Het systemisch denken geeft dan een kader om de partijen bij elkaar te brengen, elkaar te versterken, te ondersteunen en aan te vullen. Het bewegen in dit zogenaamde larger system komt in deze cursus uitgebreid aan bod.

Systeemtherapie heeft als uitgangspunt dat moeilijkheden, conflicten en stoornissen beter te begrijpen zijn in de samenhangen waarbinnen zij zich voordoen. Kenmerkend in deze cursus is dan ook de aandacht voor de werking van die samenhangen, voor de relaties tussen de delen, voor de beschouwing van gebeurtenissen in de context waarbinnen ze optreden, in plaats van de isolering van de gebeurtenissen door de context waarin cliënten zich begeven te negeren. De hierbij behorende communicatie- en interactiepatronen en de daarbinnen ontstane gewoonten, worden beschouwd vanuit verschillende systeemtherapeutische perspectieven. Verheldering en verandering van deze patronen en gewoonten kunnen leiden tot vermindering van eerder genoemde problemen. Tevens kan systeemtherapie helpen bij het mobiliseren van hulpbronnen en het voorkomen van terugval bij blijvende kwetsbaarheid.

Het bovenstaande is te vervatten in vier basisregels op basis waarvan in de cursus kennis en vaardigheden worden getraind. Deze basisregels zijn:

1. Actief participeren deel zijn van het geheel (in een gezin of andere systeemcontext)
2. Communiceren op betrekkingniveau (relationeel gevoelig worden)
3. Met instemming zinvolle informatie toevoegen
4. Beweging genereren om uit de impasse te komen (dilemma van de verandering)

De attitude waarmee binnen deze cursus cliënten tegemoet getreden worden, is gebaseerd op de overtuiging dat in ieder mens hulpbronnen aanwezig zijn die in gezamenlijkheid met andere mensen te mobiliseren zijn. Hierdoor kan stagnatie in de ontwikkeling van kind en gezin doorbroken worden. Soms lijken die hulpbronnen elkaar echter tegen te werken, hetgeen niet altijd bewust gebeurt. Mensen handelen meestal naar beste weten en met de juiste intenties, maar toch kan dat conflicterend lijken omdat denkkaders verschillen. Systeemtherapeutisch denken is in dergelijke situaties aanvullend omdat het op meta-niveau beschouwt waar verbindingen in denken en doen gelegd kunnen worden. Op deze wijze kan er een gezamenlijk denk- en behandelkader ontstaan die stagnatie in behandelingen weer vlot trekken. Het is de kunde van de hulpverlener om met toestemming van de leden van het systeem aan het bestaande krachtenveld woorden te geven zodat beweging kan ontstaan. Indien een hulpverlener dit kan, is hij in staat relationeel beweeglijk te worden en zich te ontwikkelen tot specialist in betrekkingen tussen mensen. De cliëntbejegening wordt praktisch onderbouwd met bouwstenen uit de communicatietheorie en systeemtheorie.

3. Opzet cursus

De cursus is opgebouwd uit 4 bijeenkomsten van 7 uur (exclusief pauzes) in een periode van maximaal 4 maanden.

Voorafgaande aan de cursus dienen de deelnemers leerdoelen te formuleren, waaraan in de cursus aandacht zal worden besteed.

In de cursus worden aan de hand van ingebrachte casuïstiek (o.a. videomateriaal) als leermiddelen gebruikt: rollenspelen, demonstraties, interventieoefeningen, hoorcolleges en reflectieopdrachten met betrekking tot het eigen leerproces.

4. Leerdoelen

Algemeen doel van deze cursus is dat de cursist in staat is om problemen van kinderen/jongeren binnen gezinnen te benaderen vanuit verschillende systeemtheoretische perspectieven en systeemtherapeutische technieken kan inzetten om verandering te bewerkstelligen.

Concreet betekent dit dat aan de volgende leerdoelen wordt gewerkt:

- De cursist begrijpt het verschil tussen first en second order change
- De cursist heeft zich georiënteerd op het denken en waarnemen op meerdere systeemniveaus,
- De cursist is contextgevoelig, ook als deze contexten conflicteren
- De cursist is zich bewust van de eigen positie binnen het geheel van de gezins- en familiecontext
- De cursist kan benoemen wat er in onderlinge relaties op betrekkingniveau gebeurt
- De cursist heeft geleerd dat niet de actie maar de reactie op de gezinsleden doorslaggevend is om beweging en ontwikkeling mogelijk te maken tussen relevante systeemniveaus
- De cursist heeft permissie verworven om zich met het gezin te mogen bezig houden
- De cursist kan de hulpvraag en oplossingsrichting formuleren op een wijze waarin duidelijk wordt wat hij gaat doen/laten en dat gezin en professioneel netwerk hiermee akkoord kunnen gaan.
- De cursist kan het dilemma van de verandering in een hulpverleningstraject leren overzien en bewerken
- De cursist herkent de druk van het larger system bij aanmelding, kan de hulpvraag hercontextualiseren en zich vrijer bewegen in een systeem met meerdere belangen.

5. Studielast

Taakgebied 'Diagnostiek en indicatiestelling': 4 contacturen

Beschrijving:

- Inzicht in de te onderscheiden diagnostische modellen (gezinsdiagnostiek)
- Integratie van gezinsdiagnostiek en behandeling
- Systeemtheoretische analyse van de opvoedingsrelatie en -situatie

Taakgebied 'Begeleiding en behandeling': 16 contacturen

Beschrijving:

- Kennis van systeemtheorie en systeemtherapie
- Kennis van interventietechnieken in de systeemtherapie
- Het tot stand brengen en hanteren van de behandelrelatie
- Het omgaan met weerstanden
- Procesaspecten van interventies, gerelateerd aan de systeemtheorie en systeemtherapie
- Reflectie op de therapeutische attitude, inclusief beroepsethische aspecten

Taakgebied 'Overige Taken': 8 contacturen

Beschrijving:

- Werken in team-/organisatieverband
- Interdisciplinaire samenwerking

Literatuurstudie: 6 uur per dag, totaal 24 uren

6. Doelgroep

Toegelaten tot de cursus worden academisch opgeleide orthopedagogen, psychologen, orthopedagoog generalisten en gz-psychologen.

7. Aantal deelnemers

Maximaal 20 deelnemers

8. Eindtoetsing

Eindtoetsing vindt plaats na de laatste bijeenkomst via een schriftelijke rapportage in de vorm van een casusbeschrijving met toepassing van het geleerde en verwijzing naar de literatuur (maximaal 2 A4). De inhoudelijke beoordeling (uitgedrukt in: onvoldoende, voldoende, goed) wordt gegeven op grond van de participatie van de cursist tijdens de bijeenkomsten en op grond van de uitvoering van de schriftelijke rapportage

De belangrijkste *inhoudelijke* beoordelingscriteria zijn:

Conceptueel:

De feitelijke en theoretische kennis van de cursist (zie competenties).

Perceptueel:

De mate waarin de cursist in staat is de abstracte systeemtheoretische concepten te vertalen in concreet observeerbaar cliënt- en hulpverleningsgedrag (van abstract naar concreet) en de mate waarin de cursist in staat is concreet observeerbaar cliënt- en hulpverleningsgedrag te abstraheren in systeemtheoretische concepten en processen (van concreet naar abstract)

Evaluatief:

Vermogen eigen vaardigheden op waarde te schatten en evalueren.

9. Docenten en kwalificaties

- *Mevr. drs. T.R.J.M. (Resie) Bessems*, klinisch psycholoog / psychotherapeut / systeemtherapeut / orthopedagoog generalist, erkend opleider en supervisor NVRG
- *Mevr. A. (Annelies) Schrieken*, systeemtherapeut, erkend opleider, supervisor en leertherapeut NVRG

10. Literatuur

Zie bij de uitwerking van de bijeenkomsten

11. Certificering

Aan het eind van de cursus wordt het certificaat 'Systeemtherapeutisch Hulpverleners in het Larger System' uitgereikt.

12. Aanwezigheid

Om voor een certificaat in aanmerking te komen dient de cursist 100% aanwezig te zijn. Indien om gegronde redenen geen aanwezigheidspercentage van 100% is behaald zal een aanvullende opdracht dienen te worden uitgevoerd. Deze opdracht dient met minimaal 'voldoende' te zijn beoordeeld om alsnog aan de aanwezigheidseis te voldoen. Bij meer dan 10% afwezigheid kan er geen certificaat worden uitgereikt.

13. Uitwerking bijeenkomsten

Zie volgende pagina's

Bijeenkomst 1

Docenten: T.R.J.M. Bessems / A. Schrieken

9.00-12.45 uur / 13.15-17.00 uur

Thema

Werken met verschillende contexten

Onderwerpen

- Nadere kennismaking met systeemtherapeutische begrippen (o.a. meervoudige partijdigheid, gezinskaart maken, circulaire vragen)
- Sociale systemen en processen van verandering
- In kaart brengen van een gezinssysteem vanuit verschillende perspectieven.
- Context niveaus en contextverwarring
- Incongruente patronen en contexten
- Eerste en tweede orde veranderingen
- Hercontextualiseren van de hulpvraag

Programma

Ochtend:

09.00 - 09.30 uur:	Kennismaking en inventariseren van verwachtingen
09.30 - 10.30 uur:	Presentatie van de literatuur
10.30 - 10.45 uur:	<i>Koffie- en theepauze</i>
10.45 - 11.45 uur:	Hoorcollege over bovenstaande onderwerpen
11.45 - 12.30 uur:	Ruimte voor verheldering en discussie
12.30 - 12.45 uur:	Reflectieopdracht

Middag:

13.15 - 14.30 uur:	Oefenen van vaardigheden en interventies d.m.v. demonstratie (grote groep)
14.30 - 14.45 uur:	Reflectieopdracht
14.45 - 15.00 uur:	<i>Koffie- en theepauze</i>
15.00 - 16.15 uur:	Oefenen van vaardigheden en interventies d.m.v. rollenspelen (subgroepen)
16.15 - 16.30 uur:	Reflectieopdracht
16.30 - 17.00 uur:	Evaluatie en vooruitblik naar volgende lesdag

Competenties

- De cursist begrijpt het verschil tussen first en second order change.
- De cursist heeft zich georiënteerd op het denken en waarnemen op meerdere systeemniveaus,
- De cursist is contextgevoelig, ook als deze contexten conflicteren

Verplichte literatuur

- Berkvens, E. en Robbe, M. (2014). Structureel perspectief. In: *Handboek Systeemtherapie*, pag. 283-293. Enschede, de Tijdstroom. **[11 pag.]**
- Jesserun, N. (2010). *Transculturele vaardigheden voor therapeuten*, pag. 275-291. Bussum, Uitgeverij Coutinho. **[17 pag.]**
- Seywert, F. (1995). Het gebruik van circulaire vragen. In: *Gezinstherapie*, 6, nr.1, pag. 57-75. **[19 pag.]**
- Vos, J. De (2012). Systeemtherapie en psychiatrische diagnoses.....aparte werkelijkheden? In: *Systeemtherapie*, 24, nr. 4, pag. 204-219. **[16 pag.]**
- Weeks, G.R. e.a. (2005). *If Only I Had Known....Avoiding Common Mistakes in Couple Therapy*. Pag. 22-50. New York, W.W. Norton & Company, Inc. **[29 pag.]**

TOTAAL: 92 PAGINA'S

Bijeenkomst 2

Docenten: T.R.J.M. Bessems / A. Schrieken

9.00-12.45 uur / 13.15-17.00 uur

Thema's

Basisregel 1: actief participierend deel zijn van het geheel (werkrelatie en samenwerken met gezinnen), managen van jezelf in het werken met gezinnen

Basisregel 2: communiceren op betrekkningsniveau (relationeel gevoelig worden)

Basisregel 3: met instemming zinvolle informatie toevoegen

Basisregel 4: beweging genereren om uit de impasse te komen (dilemma van de verandering)

Onderwerpen

- Erkenning geven voor dat waarvoor een gezin hulpverlening heeft gezocht
- Creëren van een gemeenschappelijk platform voor hulpverlening
- Parallele processen in gezinnen en teams herkennen en beïnvloeden
- Omgaan met weerstand
- Overeenstemming verkrijgen voor het inzetten van een interventie (= zinvolle informatie toevoegen)
- De vraag achter een vraag herkennen
- Bewerken van het dilemma van de verandering
- Denken en werken met triades

Programma

Ochtend:

09.00 - 09.30 uur:	Terugblik op vorige lesdag, wat hebben cursisten met het geleerde gedaan
09.30 - 10.30 uur:	Presentatie van de literatuur
10.30 - 10.45 uur:	<i>Koffie- en theepauze</i>
10.45 - 11.45 uur:	Hoorcollege over bovenstaande onderwerpen
11.45 - 12.30 uur:	Ruimte voor verheldering en discussie
12.30 - 12.45 uur:	Reflectieopdracht

Middag:

13.15 - 14.30 uur:	Oefenen van vaardigheden en interventies d.m.v. demonstratie (grote groep)
14.30 - 14.45 uur:	Reflectieopdracht
14.45 - 15.00 uur:	<i>Koffie- en theepauze</i>
15.00 - 16.15 uur:	Oefenen van vaardigheden en interventies d.m.v. rollenspelen (subgroepen)
16.15 - 16.30 uur:	Reflectieopdracht
16.30 - 17.00 uur:	Evaluatie en vooruitblik naar volgende lesdag

Competenties

- De cursist heeft permissie verworven om zich met het gezin te mogen bezig houden
- De cursist kan de hulpvraag en oplossingsrichting formuleren op een wijze waarin duidelijk wordt wat hij gaat doen/laten en dat gezin en professioneel netwerk hiermee akkoord kunnen gaan.
- De cursist kan het dilemma van de verandering in een hulpverleningstraject leren overzien en bewerken

Verplichte literatuur

- Hillewaere, B. en Le Fevere de Ten Hove, M. (2006). Narratieve en oplossingsgerichte toepassingen bij genogrammen. In: *Systeemtherapie*, 18, nr. 2, pag. 69-87. **[19 pag.]**
- Hoffman, L. (1981). Triads and the management of conflict. In: *Foundations of Family Therapy*, pag. 140-155. Basic Books. **[16 pag.]**
- Seywert, F. (1995). Het gebruik van circulaire vragen. In: *Gezinstherapie*, 6, nr.1, pag. 57-75. **[19 pag.]**

- Wiebenga, E. (2003). Ouderbegeleiding en systeemtheorie. In: *Ouderbegeleiding nader bekeken*. pag. 131-149. Amsterdam, Pearson Assessment and Information. **[19 pag.]**

TOTAAL: 73 PAGINA'S

Bijeenkomst 3

Docenten: T.R.J.M. Bessems / A. Schrieken

9.00-12.45 uur / 13.15-17.00 uur

Thema

(Verder) werken met de basisregels

Onderwerpen

- Inhoud en betrekking in communicatie en de wisselwerking daarvan op elkaar leren zien
- Denken in patronen en daar zelf in opgenomen zijn
- Meervoudig partijdig zijn
- Werken met gedemotiveerde of onderling strijdende gezinnen/partijen
- Hoop op verandering houden en niet in de onmacht geraken
- Eigen overtuigingen als kompas en hinderpaal in het werken met gezinnen
- Leren luisteren naar de interne dialoog
- Gepaste afstand en nabijheid bewaren

Programma

Ochtend:

09.00 - 09.30 uur:	Terugblik op vorige lesdag, wat hebben cursisten met het geleerde gedaan
09.30 - 10.30 uur:	Presentatie van de literatuur
10.30 - 10.45 uur:	<i>Koffie- en theepauze</i>
10.45 - 11.45 uur:	Hoorcollege over bovenstaande onderwerpen
11.45 - 12.30 uur:	Ruimte voor verheldering en discussie
12.30 - 12.45 uur:	Reflectieopdracht

Middag:

13.15 - 14.30 uur:	Oefenen van vaardigheden en interventies d.m.v. demonstratie (grote groep)
14.30 - 14.45 uur:	Reflectieopdracht
14.45 - 15.00 uur:	<i>Koffie- en theepauze</i>
15.00 - 16.15 uur:	Oefenen van vaardigheden en interventies d.m.v. rollenspelen (subgroepen)
16.15 - 16.30 uur:	Reflectieopdracht
16.30 - 17.00 uur:	Evaluatie en vooruitblik naar volgende lesdag

Competenties

- De cursist is zich bewust van de eigen positie binnen het geheel van de gezins- en familiecontext
- De cursist kan benoemen wat er in onderlinge relaties op betrekkingniveau gebeurt
- De cursist heeft geleerd dat niet de actie maar de reactie op de gezinsleden doorslaggevend is om beweging en ontwikkeling mogelijk te maken

Verplichte literatuur

- Aendekerk, E.W.C. (2005). Interactionele groei door actieve participatie in een meerpersoon context. Uit: *Integratieve kinder-en jeugdpsychotherapie*. Pag.165-186. Assen, Van Gorcum BV.
- Rober, P. (2000). Het innerlijk gesprek van de therapeut in de praktijk van de gezinstherapie. In: *Systeemtherapie*, 12, nr. 2, pag 1-17 **[17 pag.]**.
- Vries, S. de (2000). Angst en onzekerheden van beginnende systeemtherapeuten. In: *PsychoRom 2000*, pag. 1-11. **[11 pag.]**
- Weeks, G.R. e.a. (2005). *If Only I Had Known....Avoiding Common Mistakes in Couple Therapy*. Pag. 51-69. New York, W.W. Norton & Company, Inc. **[19 pag.]**
- Weeks, G.R. e.a. (2005). *If Only I Had Known....Avoiding Common Mistakes in Couple Therapy*. Pag. 70-85. New York, W.W. Norton & Company, Inc. **[16 pag.]**

- Wolf, E. De, Le Fevere de Ten Hove, M. (2014). Oplossingsgericht perspectief. *In: Handboek systeemtherapie, pag. 325-337.* Enschede, de Tijdstroom. **[13 pag.]**

TOTAAL: 76 PAGINA'S

Bijeenkomst 4

Docenten: T.R.J.M. Bessems / A. Schrieken

9.00-12.45 uur / 13.15-17.00 uur

Thema

Werken met het larger system

Onderwerpen

- Een context creëren zodat er vrije ruimte komt waarin nieuwe informatie kan worden geboden.
- Het antwoord van de hulpverlener op tegenstrijdige hulpvragen.
- Parallele processen in gezinnen en teams herkennen en beïnvloeden (vervolg)
- Therapeutische technieken om probleemoplossend vermogen te doen toenemen.
- Reflectie op het perspectief dat de cursist het meest aanspreekt.

Programma

Ochtend:

09.00 - 09.30 uur:	Terugblik op vorige lesdag, wat hebben cursisten met het geleerde gedaan
09.30 - 10.30 uur:	Presentatie van de literatuur
10.30 - 10.45 uur:	<i>Koffie- en theepauze</i>
10.45 - 11.45 uur:	Hoorcollege over bovenstaande onderwerpen
11.45 - 12.30 uur:	Ruimte voor verheldering en discussie
12.30 - 12.45 uur:	Reflectieopdracht

Middag:

13.15 - 14.30 uur:	Oefenen van vaardigheden en interventies d.m.v. demonstratie (grote groep)
14.30 - 14.45 uur:	Reflectieopdracht
14.45 - 15.00 uur:	<i>Koffie- en theepauze</i>
15.00 - 16.15 uur:	Oefenen van vaardigheden en interventies d.m.v. rollenspelen (subgroepen)
16.15 - 16.30 uur:	Reflectieopdracht
16.30 - 17.00 uur:	Uitreiking eindtoets en eindevaluatie

Bij het oefenen op deze dag wordt specifiek aandacht besteed aan het bespreken van casuïstiek vanuit de volgende perspectieven:

- Vanuit de cursist zelf
- Vanuit de cursist als professional van een instelling
- Vanuit de ouders
- Vanuit de cliënt
- Vanuit de verwijzer

Competenties

- Cursisten herkennen de druk van het larger system bij aanmelding, kunnen de hulpvraag hercontextualiseren en zich vrijer bewegen in een systeem met meerdere belangen.

Verplichte literatuur

- Bom, H. (2014). Consultatie in de instelling. In: *Handboek Systeemtherapie*, pag. 615-625. Enschede, de Tijdstroom. **[11 pag.]**
- Brok, L.J.M., (1990). De verwijzer: collega, cliënt of blok- aan-het-been, In: *Systeemtherapie*, 2, nr. 3, pag. 109-125. **[17 pag.]**
- Daele, M. van, (2014). Settingwisseling. In: *Handboek systeemtherapie*, pag. 605-613. Enschede, de Tijdstroom. **[9 pag.]**
- Imber Black, E. (1993). Relaties tussen het gezin en grotere systemen. In: *Gezinstherapie*, 4, pag. 227-264. **[38 pag.]**

- Stewart, K., Valentine, L.N., Amundson. (1992). Het gevecht rond probleemdefinitie, het probleem met het "probleem". *In: Gezinstherapie*, 3, pag. 93-110. **[18 pag.]**

TOTAAL: 93 PAGINA'S